

והוא תשובה על חשבתו של הקונטרס מכלכל חיים
בחסד שיצא לאחרונה אשר עודו מסתולל בעם ה'
לכלכל דבריו שלא כדת וממשפט
והפעם היריז על המדה לדבר סרה על המסורת
ועל שוכני עיר קדושים אשר בארץ המה

וכדי למנוע בעד דבריו שלא יחדרו ללבם הסהור
של אלפי בני ישראל הוכרחתי לחבר קונטרס זה
ולרוב נחיצות השעה אף לא הספקתי להביא קונטרס
הזה לבית הדפוס ואי"ה כאשר ירוח אסדר הדברים
בדפוס כראוי וכיאות כל"נ

חברתיו אני הדל והצעיר
באלפי ישראל שר-שלום
בלאאמו"ר הר"ר
משה חיים מרזל שליט"א

כל הזכויות שמורות

בס"ד

קונטרס
אחרון
(והוא תשובה על תשובתו של הקונטרס "מכלכל
חיים בחסד" שיצא לאחרונה)

חזות קשה חזיתי ואחמר אוי לי כי נדמתי
בראותי קונטרס אשר כולו קשה מיקשה אחת בו ביקש
המקיש להקיש על ראשי עם קדוש והגה ברוחו הקשה
סברות שוא ומדוחים ואומר כי אך קשה עורף הוא
והאלוקים הקשה את לבו הקשה והפעם הפריץ על
המדה לדבר קשות בלא גבול ומדה על ה' ועל משיחו
(הלא המה הקדושים אשר בארץ) להדריך מנוחתם
שלח באש את קדושינו וגם על המסורת לא חמל
ביום עברה לכן אמרתי אבואה נא אך הפעם במגילת
ספר ואספרה בעם ועדה את אשר עולל לנו הקונטרס
מכלכל חיים בחסד אשימה נא נגד אחינו ויוכיחו
בינינו ויהא רעוא מלפני אדון השלום שבפעם הזאת
אזכה להבהיר הדברים כראוי ותשקוט הארץ בשלום
ובשלוח ולא נוסף לדאבה עוד

הנה אמרתי להציג בתחילה עיקרי הדברים
אשר בהם במחלוקת תלויה
א) בקונטרס הנ"ל החליט דחכמת הדקדוק וכלליו
אינם מסורת מסיני אלא הכרעות שכל אנושי בלבד
(כמ"ש שם בעמוד כ"ב- כ"ג- כ"ד)
ב) אף שכבר מודע הוא למציאות דמנהגינו ומנהג
אבותינו דנהיגנן ביה מימים ימימה לומר תיבת
הגשם בקמ"ץ אינו פרי מעלליו של בעל הויעתר יצחק
דהא כבר מצאנוה בספר יד כל בו שיצא לאור בשנת
תפ"ז (לפני הורתו ולידתו של הויעתר יצחק מ"מ)
בתחדש לו עתה טענה חדשה והוא דמאחר שהתפשטות
הקמ"ץ נעשתה אך ורק מאז הויעתר יצחק עדיין
אסורה היא לבוא בקהל (כמ"ש שם ע' י"ח-י"ט)
ג) הלעיג וגינה וגם כינה שם אנאי לספר
הקדוש יד כל בו (ר"ל) ואף החליט כפוסק שאין
להרהר אחריו שהפירוש עשרה הילולים שנכלל בספר
הנ"ל אינו אלא העתקה מפירוש שחיברו נוצרי מפורסם
(כמ"ש שם ע' י"ט)

(וכונתו ברורה כדי לבזות הספר הקדוש הנ"ל)
בעיני הקהל כי היכא דלא לסמכו עליה)
וכן היתה גם מבת חלקו של הגאון הגדול כהר"ר
צבי הירש אב"ד דק"ק ברלין זצ"ל שדייק להדגיש
חדבר שנכשל בו שהעניק מהודו אף על הניאור של
דמ"ד הידוע לשמצה (וגם בזה ברור שלצה לפסול
עדותו שהעיד על בעל הויעתר יצחק כמ"ש במשיב
הרוח שהעיד עליו ידעתי את האיש ואת שיחו
ואע"פ שלא היה הוא הראשון שנכשל בכגון דא
דהא כך אירע גם להגאון נודע ביהודה זצ"ל
ולחתם סופר זצ"ל כידוע ואעפ"כ מעולם לא
עלה על דעת מאן דהוא לפוסלם לעדות משום זה
ח"ו) (כמ"ש שם ע' כ)
וגם על המדקדק הגדול מו"ה ואלף היידנהיים
לא חמל בדייקו להדגיש שהקפיד לבער מסידורו
כל דבר שנודף הימנו ריח הקבלה ושרגלים לדבר
שהוא זה שחיבר את הקונטרס מעשה תענועים נגד
רשכבה"ג הגה"ק רבי נתן אדלער וסיעתו (כמ"ש שם
ע' י"ח)
וכן גם זילזל בכבוד הגאון האדיר פומה
הדור שליט"א
(כמ"ש שם בראשית דבר ע' ה אות ג' שברור
לכל מבין דאליו נתכוין שם).
ד) חתר להעמיד עדותו של מחברי ספרי
תולדות ספרות ישראל (הידועים לשמצה בקמיהם)
(עליהם סמך עצמו בקונטרס ברכת החיים להוציא
דבר חוק ומשפט מות על הויעתר יצחק) ומצא
סייעתא לדבריהם מקונטרס קנאת ה' צבאות (והחליט
גם שמחברו הוא מורנו ורבינו גאון עוזיבו
כהרה"צ ר' נתן מברסלב זצוק"ל) ומקונטרס מגן
וצינה להרב הגאון המקובל אלוקי ר' יצחק אייזיק
חבר זצוק"ל (כמ"ש שם ע' כ"א)
ה) מאחר שתמיה לן טובא האיך יתכן כזאת
שבעל הויעתר יצחק הצליח לעורר עיני חכמים
וצדיקים להטביע חותמם עליו הוכרח לומר דעכ"פ
באותו שעה כשר היה וכי אז טרם ניכרו מחשבותיו
הרעות מתוך מעשיו ההגונים והמה דנוהו באשר הוא
שם (כמ"ש שם ע' כ"א) (ואעפ"כ לדבריו איסור אמירת
הגשם בקמ"ז במקומה עומדת)

וטרם אגש לענות את חלקי בדבר הנני מוסר
מודעה בפני קהל ועדה שבאם פן ואולי יהיה עוד
לבעל דין דבר ושיח לצגדי שוב לא אשיב על
דבריו כי אין בי שום חיוב וחובה על זה ורק משום
שחפצם הפריז על המדה לדבר סרה על קדושי עליון
ועל דבר ה' המסורה מסיני (כאשר יתבאר כל זה
בתוך מהלך הדברים) מוכרחני למחות בגד בזיון
חתורה ואני את נפשי הצלחי שלא אהיה ח"ו כגורם
בנזיקין הפסור בדיני אדם וחייב בדיני שמים
ועושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל
כל ישראל אמן כן יהי רצון

פ"א מסורת הדקדוק ולה"ק

הנה בקונטרס הנ"ל כתב (בע"כ"ב) וז"ל

חידוש נוסף משמיענו בעל משיב הרוח בקביעתו
ההחלטית כי כל כללי הדקדוק מסורה היא לנו ממש
מסיני וח"ו לזלזל בו בשום ענין ולמד זאת מתיבת
דקדוק שבדברי ההג"מ והכס"מ (פי"ב מתפלה) בעוד
שאין זה אלא שיחוף השם בלבד ולא אמרו דבריהם
אלא בדקדוקי התושב"כ וסמי מכאן חכמת הדקדוק
וכלליו שהם הכרעות שכל אנושי הנחלות בפסוקי
התנ"ך אך אינן מסורת מסיני עכ"ל ודבריו מופלאים
הם מבינת אנוש שהרי בפירוש העתקתי אות באות
דברי הכ"מ מ"ש בשם הר"ר מנוח לאחר שהביא דברי
הגמרא בסנהדרין (צ"ט) כל האומר כל התורה מן
השמים חוץ מדקדוק אות אחת הרי זה בכלל דבר ה'
בזה ושעל זה כתב הר"ר מנוח; מכאן שלא יניח את
הנצח ולא ינצח את הנח וכו' ואם כדבריו מניין אנו
יודעים מה הוא נח ומה הוא נד אם לא ע"י כללי
הדקדוק המסורים לנו מן השמים.

ועי"ש עוד שרוצה להוכיח מחילופי דברים
שבין הרמ"א למהרש"ל (בשו"ת הרמ"א סי' ז') שמוכח
מתוכם שלא התייחסו לחכמה זו כלל כחמה אלוקית ע"כ
והאמת אגיד שלא ירדתי לסוף דעתו מה ראה שם
מתשובות הנ"ל אך מ"מ ראיתי להעתיק כאן עיקרי
הדיון שבשו"ת רמ"א שם עיין שם בסימן ו' שכתב
המהרש"ל לרמ"א וז"ל; ובאלף מחילות יותר היה למד
לעיין בחכמת הדקדוק כי כתבך הם חומה פרוצה
לרוב בנוכח ונסתר ונקבה וזכר ויחיד ורבים וכו'
וכתבו תשובות הקדמונות כשתסתפק בשם מן השמות
איר לכתוב בגם מלא או חסר או בסופו אל"ף או ה"א

תוכל (לסמוך) על כתבים הראשונים של החכמים אפילו באגרת שלומים ומוקמינן אחזקתייהו שדקדקו אחר האמת וכו' (עיין שם) ובסימן ז' השיב לו הרמ"א על זה וז"ל ומה שכתב לי אדוני ששגגתי באיזה מלות בדקדוק כאשר העלה מר על ספר אומר לו כי אינני מכת המדברים בעלי הלשון כי כבוד פה ולשון אנכי כי אנכי בזהר בענין המכורן ולא במלות (שאינו מעלה ולא מוריד לענין דיבא) וכו' אך אומר שזהו דקדוק עניות ושרי לי מרי וכו' וכו' מ"מ איני מתפאר במה שאין בי כי מימי לא למדתי חכמת הדקדוק וכו' וע"ש ולא זכיתי להבין מה ראייה איכא מזה דכללי הדקדוק לא הוי מסורת מסיני וצ"ג ובאמת מה צורך יש להאריך בזה והלא הדברים מפורשים כתובים וחתומים בהדיא במסכת נדרים (דף ל"ז ע"ב) וז"ל; אמר ר' יצחק מקרא סופרים ועיסור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתביבן ולא קריין הלכה למשה מסיני מקרא סופרים ארץ שמים מצרים ובר"ן שם בד"ה מקרא סופרים ארץ ארץ כתב וז"ל שכשיש בו אתנחחא נקרא ארץ בקמ"ץ עכ"ל הטהור וכן פירשו בתוס' וברא"ה שם עיין שם ודו"ק ובחידושי המאירי שם מבואר דאף שנתבאר כבר דפיסוק טעמים לאו דאורייתא (היינו לדעת רבי יוחנן דהלכה כוותיה) מ"מ הוויין הלמ"מ ועיין עוד בספר מצדל עוז להגריעב"ץ ז"ל בעליית הכתיבה וז"ל; אחר שדברנו מן הכתב האלוקי ראוי להזכיר פה גם מענין הניקוד ובכללו הטעמים אשר עם היות מהמושכלות הראשונות שתולדותיו ומוצאותיו מימי קדם עם האותיות בזמן אחד וכו' ולכן מוסכם אצל מחברים תלמידים ומקובלים והדורשים וחוקרים שפה אחת להם שהניקוד ניתן בסיני כמו שתראה בהקדמת המקרא גדול ואני איני אומר כן אלא מיום ברוא אלוקים אדם ברא את הכתב וניקוד הצריך לו ודאי אבל אפשר לא היה בשלימות עד שניתן למשה מסיני מושלם לו כל צורכו אך ר"א הבחור המדקדק האשכנזי בחר לו דרך לעצמו וכו' וכו' לכן בין הניקוד שבתב"ך כולו ובין הקריין וכתבן הכל נמסר למשה מסיני בודאי וכמו שברור מללו שפתי ר' יצחק בפדק אין בין המודר וכו' וכו' ולו ידע מ"ש בנדרים היה מסתייע יותר דאיכא מ"ד התם פיסוק טעמים לאו דאורייתא וכו' אמנם למסקנא

דגמרא שם גם פיסוק טעמים דאורייתא ועלה מייתי
 בהיא דויקראו בתורת האלוקים וכו' זה פיסוק
 טעמים ע"כ עיי"ש ומבואר מדבריו דלמסקנא הויין
 אליבא דכו"ע פיסוק טעמים עכ"פ הלמ"מ
 שוב ראיתי בספר שיח יצחק להרב המופלא
 אשר שמו נודע בשערים כמוהר"ר יצחק בר' שמואל
 חלוי זצ"ל (אחיו של הס"ז) שכתב בפתיחה וז"ל:
 כי לשה"ק לא הסכימו עליו בני אדם כדרך שנתהוה
 שאר לשונות וכו' אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו גזרו
 בחכמתו ית' וקבעו בפה באדם ע"י איברים שיצאו
 מהם אותיות וחתוך קולות המרומזים בנקודות
 והאותיות והנקודות הם כפי סוד ענין הכחות
 שלמעלה מן עלה לעלול מהספירות וכחות עליונות
 עיין שם שהאריך מאוד בענין זה על יסוד דברי
 הזוה"ק שבפרשת בח גבי דור ההפלגה דהקשו בזוהר
 וז"ל אי תימא לי שנהון אמאי אתבדר ובלבל ליה
 קוב"ה אלא בגין דכולהו ממלכין בלשון הקודש
 וההוא לי שבא קא עביד לון סיועא לההוא אתר דבען
 לאוקמא וע"ד אתבלבל לי שנהון דלא יכילו לאתתקפא
 בעותהון בלשון הקודש וכו' וכו' ח"ה דהא מלה דא
 דאמרי תחאי בלשון הקדוש כולו חילי שמיא ידעי
 ביה ואתתקפי ביה וכו' וכו' מיד ויחדלו לבנות
 העיר עכ"ל הזוה"ק ועיין עוד שם בספר שיח יצחק
 שכתב וז"ל והנה אחר שנתברר שהאותיות והנקודות
 גדלו כ"כ במעלה בעולם הרוחני א"כ המשנה ח"ו
 באחת האותיות או הנקודות פ"ג בעולם העליון
 ולכן הזהירו רז"ל על כהן או ש"ץ שיהיו יודעים
 לדקדק ולהבדיל בין אלפין לעיינין וכו' ע"כ
 ועיין עוד במחזור ויטרי (סימן ק"כ) שהשיב
 בענין ניקוד ספר תורה וז"ל ואע"פ שניתנו פסקי
 טעמים ובגינות הקרייה מסיני במסורת כדכתיב ושם
 שכל על פה נאמרו ולא בסימני נקידה על ספר עכ"ל
 עוד כתב שם בקונטרס הנ"ל וז"ל וכן אמר
 אדמו"ר הזקן בעל התניא אשר גם הבעש"ט והאר"י ז"ל
 לא היו יכולים כל לה"ק ע"פ דקדוק בשלימות (מאה
 שערים עמ' ל"ב) וכן לא יאמר על חלק מתורת ה'
 הנתונה מסיני עכ"ל ודבריו הנ"ל חודרים ודוקרים
 עד עמקי הנפש הישראלית לא יאומן כי יסופד הנמצא
 כזה איש אשר יהיו עוז בנפשו להוציא מתחת ידו
 המכשלה הזאת לדבר כזאת על קדושי עליון שרפי מעלה

כרבינו האר"י ז"ל והבעש"ט זי"ע כאילו שהם לא ידעו חכמת הדקדוק ואף אם ניתי ליה דאין חכמת הדקדוק אלא חכמה אנושית (חלילה אשר באמת לא עלה על דעת מאן דהו לומר כזאת כמו שנתבאר) מ"מ עדיין אני משתומם כשעה חזא מדברי המחבר הנ"ל האיך עלה על דעתו לכתוב על רבותינו הקדושים זי"ע אשר כל רז לא אניס להו כאילו לא ידעו חכמת הדקדוק בשלימות עד תומך

ופוק חזי מאי דקא מסהיד האי גברא רבא מרן ומאורן של ישראל תלמידו של עיר וקדיש משמיא נחית הרב הגדול האלוקי החסיד מרבא ורבנא רבי יצחק לוריא אשכנזי זלה"ה (הה"ק רבי חיים ויטאל זצוק"ל) בהקדמתו על שער ההקדמות וז"ל; והנה היום אביע חרות ונפלאות תמים דעים כי בכל דור ודור הפליא חסדן אתנף א-ל ה' ויאל לנו ע"י השרידים אשר ה' קורא בכל דור ודור כנזכר וגם בדורינו זה אלקי הראשונים והאחרונים לא השבית גואל מישראל ויקנא לארצו ויחמול על עמו וישלח לנו עיר וקדיש משמיא נחית הרב הגדול האלקי החסיד מורי ורבי כמוהו"ר יצחק לוריא אשכנזי זלה"ה

מלא תורה כרמון במקרא במשנה בתלמוד בפלפול במדרשים והגדות במעשה בראשית במעשה מרכבה בקי בשיחת אלנות בשיחת עופות בשיחת מלאכים מכיר בחכמת הפרצוף הנזכר כרשב"י בפרשה ואתה תחזה יודע בכל מעשה בני אדם שעשו ושעתידים לעשות יודע במחשבות בני אדם שרם יוצאים מן הכח אל הפועל יודע עתידות וכל הדברים ההחיים בכל הארץ ולמה שנגזר תמיד בשמים יודע בחכמת הגלגול מי חדש ומי ישן ואיפת האיש ההוא באיזה מקום תלויה באדם העליון ובאה"ר התחתון יודע בשלהבת הנר ולהבת אש דברים נפלאים מסתכל וצופה בענין נשמות הצדיקים הראשונים והאחרונים ומתעסק עמהם בחכמת האמת מכיר בריח האדם כל מעשיו וכו' וכל החכמות הנזכרים היו אצלו כמונחים בחיקו בכל עת שירצה בלתי יצטרך להתבודד ולחקור עליהם ועיניו ראו ולא זר דברים מבהילים לא נראו ולא נשמעו בכל הארץ מימי רשב"י ע"ה נעד הנה וכו' וכו' אמנם כל זה היה מעצמו ע"י חסידותו ופרישותו אחרי התעסקו ימים ושנים רבים בספרים חדשים גם ישנים בחכמה הזאת ועליהם הוסיף חסידות ופרישות ושהרה וקדושה

היא הביאתו לידי אליהו הנביא שהיה נגלה אליו תמיד ומדבר עמו פה אל פה ולמדו זאת החכמה וכו' ואף אם פסקה נבואה רוח הקודש ע"י אליהו ז"ל לא פסק עכ"ל ומעתה הגע בעצמך שיחת דקלים ושיחת עופות וכל החכמות הנזכרים ידע על בוריים והיו אצלו כמונחים בחיקו אבל שיחת בני אדם לשון הקודש לא ידע בשלימות היתכן לומר כזאת? מי דימה כזאת בנפשו אפילו בחלום הלילה

למען כבוד ה' ותדרתו ולמען כבודו של זקן ה"ה מרנא ורבנא אדמו"ר הזקן בעל התניא זי"ע שאליו יוחסו דברים מבהילים הנ"ל חובה עלי להודיע בפני קהל ועדה שמעולם לא עלה על דעתו הקדושה לחשוב מחשבה זרה כזאת ח"ו והמעיין בספר מאה שערים בחלק אמרי קודש(בדף ל"ב אות כ"ד) עולם הפוך יראה ובאמת אף המעיין בדברי הקונטרס הנ"ל(שהעתיק משם רק מה שרצה) וז"ל; גם הבעש"ט והאר"י ז"ל לא היו יכולים כל לה"ק ע"פ דקדוק בשלימות יראה בעליל שבאמת לשוננו מוכיחו על פניו שהדברים הנ"ל לא נאמרו לגבי ידיעת כללי הדקדוק שאין שום ספק שלא נעלם אף דבר קטן מקדושי עליון הנ"ל זי"ע שא"כ מה זה שכתב לא היו יכולים ולא כתב לא היו יודעים אתמהה אכן באמת כאשר יעיין המעיין במקור הדברים יראה בעליל שאין הכוונה שם לידיעת חכמת הדקדוק ח"ו אלא לביטוי שפתים דהיינו ביטוי האותיות והתיבות

וז"ל שם; ענין לה"ק שנשתבש שאין שום אדם יכול לדבר כמו שהוא בכל האותיות ודקדוקיהם וכו' ובמדינה זו משתבשים באותיות אלו ובמדינה אחרת באותיות אחרים אמנם שיהיה בשלימות בכל האותיות אין בשום מדינה וכמו גם הבעש"ט והאר"י ז"ל לא היו יכולים כל לשון הקודש ע"פ דקדוק בשלימות וא"כ לכאורה אינו מובן שהבעש"ט והאר"י ז"ל התפלגו בשיבוש ח"ו אך הענין כי למעלה הם אינם אותיות גשמי' כי אם אותיות רוחני' מאד נעלה מתלהטים ומתנווצצים ובכוונתם בתפלה נתקנו האותיות למעלה בתיקונם בשלימות וכו' עכ"ל

והרי לפנינו הדברים ברורים כשמש שלא דיבה חלילה בענין ידיעת חכמת כללי הדקדוק אלא בענין ביטוי והברת האותיות והתיבות על פי כללי הדקדוק ואין צורך להאריך בדבר פשוט כזה שכל יודע קרי וכתוב תופסו מיד

ובאמת הלא אדרבה מדברים הנ"ל מוכח

בהדיא להיפך דמדכתב במפורש שלכאורה אינו מובן
שהבעש"ט והאר"י ז"ל התפללו בשיבוש ח"ו (ומתרץ מה
שמתרץ) מוכח ומבואר מדבריו דתפלה שלא על פי כללי
הדקדוק משובשת היא (ונראה הטעם משום דעיקר התפילה
בלה"ק נתקנה ע"י אכנה"ג לפי כללי הדקדוק של לה"ק
והדיבור כשאינה לפי כללי הדקדוק הוי שיבוש)
גם מה שרצה להוכיח מהא דנסתפק בשאילת

יעב"ץ אם מותר לעיין בביה"כ במשקלי השמות
והפעלים ומצדד לאיסור רק מחמת שאי אפשר להרהר
בכללי הדקדוק בלי להזדקק למקראות הכתובים בזה
ג"כ שגה דהא אף לדבר לשון הקודש מתחר בביה"כ
ולא עלה על דעת שום בר נש לומר שלשוניו הקדושה
אינה מפי הגבורה משום שמותרין לדברה בביה"כ
וכבר מבואר הטעם בזה ליודעי חן ואין כאן המקום
להאריך

עוד העתיק שם קטעים מקוטעים ממ"ש

היעב"ץ במגדל עוז בעליית הדקדוק כאילו שדיבר
חלילה היעב"ץ סרה בלשוניו הקדוש וכאילו שכללי
הדקדוק הינם סברות כרסיות עבות וגסות חלילה
לכן ג"כ חובה עלי להעתיק עיקרי דבריו של היעב"ץ
שם למען יראו הקהל וישפטו העם לעצמן אם מפי
מהריעב"ץ יצאו הדברים

וז"ל; ואל תחשכם יותר בבקשת הסבות לכל

דרכי הניקוד והטעמים למה תשומם והוא מביא לידי
שגעות באמת כי מי עמד בסוד ה' לידע כל החילופים
והשינויים הצמצאים במקרא אשר היו אצל בעלי מלאכת
הדקדוק לזרא וכו' וכו' הלא על כרחך צריך שתשמע
לעצת חכמים למד בנך מספר מוגה אז תלך לבטח בין
שתדע הסבה אם לא וזכור נא מ"ש בח"ה בהקדמתו
שנשאל אחד מהחכמים על דין בעצין הגירושין והשיב
הידעת כל מה שאתה חייב לדעתו מן המצות אשר אינך
רשאי להתעלם מהם עד שניפנית לחשוב בשאלות
זכריות וכו' והאריך להוכיחו ולביישו על ששאל
דבר שלא יזיקנו אם לא ידענואם בדין מדיני התורה
כך במה שאינו דין ולא תורה צע"כ"ו ולא ראינו
לאחד מחז"ל הראשונים שעסק בו והסריח שכלו בכך
וכו' אבל לא יגעו לחפש העלות לכל דיני ניקוד
המקרא בתנועות למשפחותיהם להבל ותוהו כחם לא
כלו לבקש סבות כל מנהגי הנחת חילופי הטעמים

למניהם כי אין חקר להם ושנות מתושלח לא יספיקו
 לזה וכו' כי הוא באמת דבר למעלה מגבול שכל אנושי
 כי אין יסודות לשון הקודש בנזירות על סברות
 והתחכמויות אנושיות צנומות דקות שדופות קדים
 ולא כלשונות החספמיות הלשון האלקית פי חיה היא
 ממקום קודש תהלהך ולה טעמים ועלות אלקיות
 גבוהות מאד בעלות וכו' וכו' ואין דקדוק לה"ק
 נמצא על האמת כי אם כפי שנמצא במקראי קודש
 על כן צריך להיות בקי בהן ובשמותיהן ולידע
 דרך הנהוג ברוב ובמועט וכו' ואז יתבררו לו כל
 דרכי הפעלים והשמות והמלות והנגינה על הנכונה
 וכו' גם אין כל רעיוני עיוני המדקדקים שקדמוהו
 ושאחריו תורה ולא סברא גמורה כי אם סברת
 כרסם גשמי עבה וגסה חס וחלילה לתורת ה' מפול
 חבלים כאלה בכוסה עכת"ד היעב"ץ

והרי שלך לפניך דלא דיבר מהריעב"ץ ח"ו
 על כללי הדקדוק ולא עלה חלילה על לב סהור
 מחשבות זרים ומוזרים כאשר הכניס המחבר הנ"ל
 בפי אמתחתו אלא דבר ה' היתה בפיהו להתריע בגד
 אלו החוקרים והמעיינים לבקש הסבות והטעמים לכללי
 הדקדוק פאשר תחזנה עיני המעיין שם למישרים
 ואדרבה הלא יראה כל בר בי רב דמדבריו מוכח
 בהדיא ועצם כללי הדקדוק לא הוו שכל אנושיות אלא
 כמ"ש היעב"ץ בהדיא כי הוא באמת דבר למעלה מגבול
 שכל אנושי ודו"ק

עוד כתב שם (ע' כ"ג) וז"ל והערצתו
 המופרזת את חכמת הדקדוק קלקלה את השורה וסילף
 את כוונת הרב יעב"ץ בחיבורו לוח ארש וכה כתב
 בפרק "היכא שיש סתירה בין כללי הדקדוק לסדורים
 הישנים מהו המכריע" וכו' ותמהני איך נסמו עיניו
 מלראות את דבריו המפורשים של הרב יעב"ץ בהקדמתו
 (ללוח ארש) שבה מדבר מרירות על ר"ץ הענע שרוצה
 לעקור מהתפלה את לשון החכמים שאינה על פי דקדוק
 מזכיר הוא עליו את חרם הקדמונים שלא לשנות
 נוסחאות קדומות וכו' ומדגיש היעב"ץ באופן ברור
 שאין לשנות ולהוסיף ללכת יתרון לבעל הלשון אפילו
 במקום שרצונו לשפר את הנוסח ולנאותו ותמהני איך
 כתב משיב הרוח את דבריו הנ"ל בלי לעיין כלל
 בספר לוח ארש ושם בפי הרב יעב"ץ דברים מסולפים
 אשר המה לו לזרא והיפך כוונתו עכ"ל

ועיי"ש עוד במה שכתב עוד מדברי היעב"ץ בלוח
ארש שבסימן ת"כ(על מי שרצה לשנות בנוסח התפלה
ולהתאימו לדקדוק לשון תורה)

ועתה הראיתך לדעת מי ומי הוא זה המסלף

דברי צדיקים ותראה ברורות איך נתאמתו דברי חז"ל
שאמרו החושד בכשרים לוקה בגופו ואף שהמחבר הנ"ל
כבר הוחדק כפרן למ"ד דבב' פעמים הוי חזקה מכל
מקום לא אמנע ממנו מלהחזיקו לכו"ע כפרן בג'
זימנין כי את זה הוא מבקש

ולצורך זה אקדימך הקדמה קצרה והוא

דהא דאמרינן בכ"מ לשון תורה לחוד ולשון חכמים
לחוד לא קאי על כללי הדיקדוק הנוגע לאופן ביקוד
התיבות והאותיות דזה אינו שייך כלל לענין לשון
אלא פשיטא דהכוונה לסיגנון וביטויים דבזה הוא
דאמרינן לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד
והדברים כ"כ פשוטים עד שלא ניתן להאמר ורק
משום כבודו של המחבר הנ"ל הוא דמוכרחני לחזור
על דברים הידועים לכל התיכונות שבבית רבן

ומעתה ביחזי אבן בייתי ספר ונחזי מאי קאמר

היעב"ץ בלוח ארש(שהמחבר הנ"ל העתיק ממנו רק מה
דניחא ליה לדידיה)וד"ל היעב"ץ בהקדמה ללוח ארש
צא וראה כמה גדולי עולם עמודי ישראל איך התאמצו
להעמיד הנוסחאות הישנות הנכונות בינינו עם הידותם
בראים זרים להמון ולתלמידים(ודלא כמו שסילף המחבר
הנ"ל דברים בשם היעב"ץ שכמעט בשמו וכמה התאמצו

הקדמונים לקיים את נוסחאות התפלה הישנות אף
במקום שהם נגד הדקדוק ונגד ההלכה והיעב"ץ לא
קאמר אלא הנראים דלא כהילכתא כאשר יתבאר לקמן
ופשיטא דהיכא דברירא לן בלא שום ספק באיזה נוסח
שהוא נגד ההלכה שאין לקיימה)כמו שנודע מתשובת
הריב"ש במ"ש בתפלת ר"ה ועקדת יצחק לזרעו תזכור
כמה הקפיד להעמידה אע"פ שיראה לכאורה שהנכון
לזרע יעקב שהוא ודאי לשון ברור ומה הפסד בכך
אעפ"כ גזר אומר שמשנה טועה וכ"כ בש"ע וכן עשה
הרא"ש בכלל ה' מתשובותיו בענין נוסח ושבעינו
מסובך והראב"ד בתשובה א' במלת קונייהם הט"ז
בנוסח אתה הוא עד שלא נברא העולם ולא אלו בלבד
אלא אפילו בתוספת דברים ולשונות הנראים דלא
כהילכתא(ולא ודאי לא כהילכתא כמ"ש המחבר הנ"ל)
ראה טו"ר סי' צ"ט וסי' רל"ו ותקס"ב ותדע כמה

נתאמצו הראשונים ז"ל להעמיד מנהגם וכו' כי ידוע ומפורסם שכך הוא דרך החכמים האמתיים אשר מעולם לטרוח בכל היכולת להצדיק הקבלה כל האפשר בדרך ישר וכו' וקורא אני עליו משל הקדמוני אבוב לחרי זמר לגרדאי לא מקבלוה עכת"ד היעב"ץ שם (ומה שכתב המחבר הנ"ל שכאילו קרא עליו חרם הקדמונים לא היו דברים מעולם לא מינה ולא מקצתיה לא שרירין ולא קיימין)

ומה שהביא נמי מדברי היעב"ץ שבלוח ארש סי' ת"כ גם שם לא איירי אלא לגבי לשון וסגנון ולא לגבי כללי הניקוד ומדאייתיו להכי אימא בה מילתא והוא בנוגע למה שכתבתי במשיב הרוח בשם הגאון האדיר פוסק הדור כמוהר"ר יוסף שלום אלישיב שליט"א דאף אם נימא דמקור המנהג דנהיגון לומר הגשם בקמ"ץ הוא חסוד (שגם זה מפורק) מ"מ כיון דאין להעלות על הדעת דבשינוי נקודת הגימ"ל שבתובת הגשם לקמ"ץ היתה בזה כוונה רעה והעברה על הדעת אין שום סבה לשנות הנהוג ותפס עלה בקונטרס הנ"ל בדעתו דעת בעלי בתים שם בד"ה ומכאן תשובה לסברא וכו' והיוצא מדבריו שם הוא דעצם הדבר של שינוי נוסח קדמון אסורה לבוא בקהל ועתה באו ונצווה על עקבותיו שהלך בה הוא בעצמו ולזה בעיין בדברי הרישב"ץ בלוח ארש שהביאו רק מקצתה ולא כולה בקונטרס הנ"ל וז"ל היעב"ץ בספרו לוח ארש סי' ת"כ הנ"ל (גבי קדוש לבנה) לגע כך הוא בכ"ה הקדומים ובש"ח (שערי חפלה לרז"ה) כתב שצריך לומר לנגוע בהראות הנזון כדרך השלמים והאריך בדבר שתינוקות של ב"ר יודעים ואפילו הוא צווח כל היום לשנות נוסח חז"ל ולכלותו מתוך מטבע הברכות אין לו שומעים ודברי אליהם כיוצא בטלים וכלים מאליהם ולא תעקר אות אחת וכו' כי לא יפול מדברי חז"ל ארצה בין שהם מוסיפים או גורעים ודורשים לשון לעצמם קבע בהם משמרות נסועים ואל תהי בתוקעי כה רמיה וכו' וכו' עיי' ש' וכבר הובאו מקצת הדברים בקונטרס הנ"ל ודו"ק (וראה גם והבן שאין כאן ענין כלל לכללי הדקדוק אלא לענין לשון תורה ולשון חכמים כנ"ל)

ואחרי הדברים הנ"ל הסיק בקונטרס

הנ"ל את מסקנתו להלכה ולמעשה שאין לשנות אפילו כמלוא נימא מנוסחאות הישנים גם אם חכמת הדקדוק

מכרחת השינוי וגם אם לא נראה כל עורל ומחשבת
 זדון בשינוי זה (כמ"ש שם בע' כ"ד) ומעטה צורח
 ככרוכיא ולית מאן דשמיע ליה דהא סוגיע דעלמא
 לומר דלא כנוסח הקדמון אלא כולי עלמא אומרינן
 בקידוש לבנה כשם שאני דוקדוק פנצ'רף ואיני יכול
 לנגוע (בר כך לא יוכלו כל איובי לנגוע ב')
 וא"כ נפל פתיא בבירא עמיקתא וכן ראיתי בסדור
 אדמו"ר הזקן בעל התניא זי"ע שכתב לנגוע ודו"ק
 ועיין שור שם בסי' קמ"א בתיבת ואמרו שכתב המ"ס
 בשו"א ולא כמ"ש בש"ת המ"ס קמוצה בהפסק מאמר
 וסעות הוא שאע"פ שיש קצת העמדה במילת ואמרו אינו
 הפסק גמור כמו באסי' כי עדיין לא נשלם בו המאמר
 שהוא נקשר למה שלאחריו לא יובן דבר מה אמרו כי
 אם בפיסוק ב' ימלך הנמשך עמו וכו' וכו' עיין שם
 שהאריך מאד לסתור דעת הרז"ה רק על פי כללי
 הדקדוק ולא הביא כלום מענין נוסחאות קדומות
 ופשוט הנא דלא אזלינן אחר המנהג היכא דלפי
 כללי הדקדוק הוא סותר המנהג

וכן מוכח מדבריו שם בסי' קמ"א גבי ברכת
 בורא פרי הגפן שכתב וז"ל; זהירנא כד הוינא
 תליא דהוה חייך אמ"ה ז"ל אמאן דאמר בברכת הגפן
 הגימ"ל בקמ"ץ ולא נודע לי טעמו הא קרא הוא וכו'
 שנשתנה באתנח אכן מפני שלא זכיתי לשאול טעמו
 ואין אני מוצא שום סיבה בגלית לזוז מן הכתוב
 לכן אני אוחד בלשון הכתוב וכו' עכ"ל ודו"ק
 והרי דאפילו היכא דאיכא מנהג אבות לא חייש
 לה היעב"ץ כיון דלפי טעמו שהוא באתנח צ"ל בקמ"ץ
 וכן הדין בנידון דידן גבי תיבת הגשם שלפי מה
 דביררנו במשיב הרוח שהגשם באתנח נאמרה אין
 בכח בעל הריב לבוא ברשימות של סדורים עתיקים
 ולכפות את מנהגו על זולתו
 ועיין עוד במשיב הרוח (חלק גבורות גשמים) שביארתי
 דאיכא שיש סתירה בין כללי בדקדוק לסדורים הישנים
 כללי הדקדוק יכריע והנאתי שם מה שציטט בברכת
 החיים מהקדמת המדקדק הגדול פרשן הסדור הרב רבי
 שבתאי סופר זצוק"ל מפרמישל שכתב וע"כ אפילו אם
 יתעורר איזה אדם לצדק באלה הדברים אז הוא סומך
 על המדפיסים המתעבים משיט הנקודות ואת כל הישרה
 יעקשו ודכן כתב בס' דרכי חיים ושלום להרה"צ
 בעמ"ח שו"ת מנחת אלעזר זצוק"ל (גם זה הרבא שם)

מדרכי נוסחאות התפלה שנדפסו בסדורים רובא דרובא נשתבשו ועירבבו דברים ודבר גדול כזה נמסרו רק ביד המדפיסים כל אחד ברצותו מקצר ע"כ הם מלא סעותים ועלה בהם חרולים קמשונים ודכן כתב שם (בברכת החיים) גם בשם הר"ר מנחם מנדיל חיים לבדא שכתב לעציו נוסחאות הסדורים שכל מדפיס הדפיס כפי העולה על רוחו וגם הרבה שינושים וערב רב עלה בהם עיין שם וירוח לך

ומה מאוד ערבו לחכי דברי הגאון המקובל האלקי כמוהר"ר רבי יוסף אירגאס זצוק"ל בשו"ת דברי יוסף (ואידי דחמנא לי מיליה כמוצא של רב לא נמנעתי מלהעתיקו) וז"ל (בסוף סי' ה')

והכלל העולה כי כשהמנהג הוא בלתי יפה לפי סברת גדולי הפוסקים המפורסמים ראוי לנו לבטלו ולהנהיג המנהג היפה ולא להשען על משענת הקנה הרצון של האומרים שאין לשנות המנהג אף שאינו הגון ויפה כי כבר הארכנו בהבאת דברי הראשונים והאחרונים ז"ל להראות חולשת דברים הללו שאין בהם ממש לא כפי הדין שהרי לא מצאנו ולא ראינו שאין לשנות מנהג אבותינו בעניני התפלות כמו שכתב מוהרש"ם הנ"ל ולא כפי השכל והסברא שהרי אפילו בדרכי העולם כל משכיל בוחר הצד היותר טוב ובטוח מכל נזק ומכשול כ"ש וק"ו בדרכי העבודה לבורא ית' כמ"ש הריב"ש וכו' ע"כ דבריו המאירים

ונראה לכאורה שדעתו בזה דלא כמהריעב"ץ זצ"ל אך אפשר שהוא מיירי היכא שברירא לן טובא דהמנהג הישן אינו הגון וכמ"ש כי כשהמנהג הוא בלתי יפה לפי סברת גדולי הפוסקים המפורסמים דפו' דבזה גם היעב"ץ מודה ליה דהא לא אמר בהקדמת הלוח ארש הנ"ל רק היכא דהמנהג הקדום נראה דלא כהלכתא אבל לא היכא דברירא לן דהוה שלא כהלכתא דבזה ודאי מודה ליה היעב"ץ ורק דלכאורה נראה מהנדרון דדן ביה בשו"ת דברי יוסף הנ"ל דלא איירי בכי היכא דפשיטא לן בלי שום ספק דהמנהג הוא בלתי הגון וכמבואר שם באריכות מסימן א' עד סי' ה' וכן הוא נראה בהדיא דעת הרז"ה (ר' זלמן הענע) ששינה הרבה נוסחאות ישנות אף מיכא' דהנוסח הקדום אינו נוגד ההלכה ואף שבלוח ארש שפך עליו חמתו מ"מ חלילה הוא לנו לזלזל בכבודו משום כך ומי יכניס את ראשו בין הררים גדולים

אחרי הדברים הברורים הנ"ל יש לנו לבאר

מעשה אם גם בתפלה יש צורך להתפלל בכללי הדקדוק

של צחות לשון הקודש

הגם שכבר הבאתי במשיב הרוח חלק גבורות גשמים

דעת כמה גדולים בזה מ"מ כיון דאין בית מדרש

בלא חידוש אמרתי לחזור על הישנות ולהביא כאן

גם החדשות למען יהא הכל במקום אחד בשלימות

חנה בגבורות הגשמים הבאתי דעת הגר"א מוילנא

והאלוף התורני המדקדק הגדול מורינו הר"ר שלמה

הכהן (הנקרא זלמן הענע) ודכך הוא המנהג הפשוט

בכל ישראל לשנות הניקוד בהפסק ענין כמו שלא

עשני עבד רוקע הארץ על המים וכדומה בהרבה

מקומות ועתה נוסיף על ענין ראשון עוד כהנה

וכהנה גדולי עולם וגאוני ארץ בעה"י

כתב הגאון הקדוש אב"ד דל"ק מונקטש זי"ע

בדברי תורה אות מזלא (הובא דבריו בקונטרס ברכת

החיים וגם אני העתקתי במשיב הרוח) וז"ל דרכיו

לומר בכ"ע היכא דאפשר בחוקי הדקדוק של לשון צח

לשון הקדוש וכיון שהוא כעין אתנחתא צ"ל בקמ"ץ

כבודע (אלא שנתן טעם לשבח על הצדיקים שהקפידו

לומר בסגול וכבר הארכתי בזה שם) וכן כתב בספר

הזכרונות לר' שמואל אבוהב ז"ל (הובא דבריו בהקדמת

סדור אוצר התפילות) וז"ל וידוע שהתפילה הרצויה

והמשובחת היא האמורה בדבור המדוקדק ובכוונה בכל

מלה ומלה ושתהא התפילה בכללה שהאדם מתפלל לפני

המקום מתוקנת ומסודרת ע"פ האמת והצדק בלי

שיבושים וגימגומים בענין ובלשון שתהא זו הולכת

ע"ד דקדוק לשונינו הקדושה בכל תנאיה ובכל משפטיה

וכן איתא גם בתשובות הגאון נודע ביהודה

(קמא או"ח סי' ב') שכתב וז"ל זולת זה שאח

דברים שרצה להגנה במחזוריים כמו בפיוט זכר

נמ"ת עדות לא תשכח מפי זרעו שהגיה מע"ל נאמ"ת

הנה בודאי צחות הלשון כפי שראוי להתפלל בלשון

הקודש שהוא לשון שמלאכי השרת נזקקין לו הוא

נאמ"ת שכן הוא שורש המלה בלשון הקודש נאם אבל

מי שאינו משנה נוסח הקדמונים ואומר נמ"ת ג"כ

לא משתבש וכו' וכו' וכיון שהוכחנו שהשורש

גם א"כ שייך ליחיד נוכח נמ"ת ושפיר הגירסא זכור

נמ"ת כי הפייטנים בחרו ליטבא קלילא עכ"ל (ועיינ

שם ותראה שהוא לא הקפיד שלא לשנות נוסח הקדמון

ומשמע מדבריו דיותר טוב לומר נאמ"ת ולא שאמר

דגם מי שאינו משנה נוסח הקדמונים אינו משתבש

ועיין עוד שם שכתב (באותו חשבה)

וז"ל שוב מה שהגיה הניקוד במלת ממך וק"ל בקמ"ץ
תחת המ"ם והגיה ממך בשו"א וקמ"ץ תחת הכ"ף או
ממך בדגש וקמ"ץ תחת הכ"ף וכו' וכו' ולפי המדומה
בהפסק מאמר משפט נקודתו ממך בקמ"ץ תחת המ"ם כמו
עמך וכו' וכו' ולכן לדעתי אף האומר בהפסק מאמר
במקום הצורך להשוות החרוץ לא משתבש ועכ"פ
ראוי שלא להחזיק במחלוקת עבור ענינים כאלו
ואת זהב בסופה ע"כ

וכן הוא דעת הגאון הגדול כמוהר"ר יצחק
בר' שמואל הלוי (אחי הס"ף) שהוזכר לעיל שכתב
וז"ל והנה אחר שנתברר שהאותיות והנקודות גדלו
כ"כ במעלה בעולם הרוחני א"כ המשנה ח"ו באחת
מהאותיות או הנקודות פוגם בעולם העליון ולכן
הזהירו רז"ל על כהן או ש"ץ שיהיו יודעים
לדקדק ולהבדיל בין אלפין לעיינין וכו' עכ"ל
וכן כתב מהריעב"ץ בספרו לוח ארש
(סי' קמ"ו) וז"ל כשם הכ"ף בשו"א וכו' והאומרים
ביתח הכ"ף כאשר שמעתי דיבת רבנים (לא לבד מעמי
הארץ כי גם לומדים רבנים וחזנים אשכנזים לרוב)
הם מחרפים ומגדפים בבלי דעת וכו' וכו' ומכאן
תוכחה גדולה לבלתי מדקדקים בלשונם כראוי בשנותם
סעם המלה ושבה היתה לבער להפך הקערה על פיה
חלילה מלבד החיוב הכוללי להזהר בו היטב אף במקום
בלתי פוגם בהוראת ענינו הנגלה את אשר כבר נודע
שמוטל עלינו לדקדק באותיות ונקודות בכל מקום מצד
קדושתן וכ"ש בתורה שהיא מחויבת הדיוק ושתהא
כבוד אומר כולה השי"ת וכו' מענה לשוננו ויצלנו
מכל חטא מלה ומעילה עכ"ל

פ"ב מגן גבורים

בקשר למה שזילזל בכבודו של הגאון המקובל

האלוקי כמוהר"ר דוד לידא זצוק"ל חובה עלי לדבר אתו קשות ולמחות ולהתריע על בזיון התורה של קדוש עליון הנ"ל אשר הדריך מנוחתו והנני בזה כשליח לדבר מצוה אשר שלחוני שולחי ה"ה צאצאי הגאון זצ"ל שיחיו להניע בזה גם את מחאתם הנמרצת על מה שהעיז בקונטרס הנ"ל לדרוש אל המתים אשר כבר הלכו לעולמם ולהוציא מתחת ידו המכשלה הגדולה הזאת אשר לא פשע ולא נחיתה כמוהו עד היום הזה ולצורך זה מוכרחני להעלות על הכתב דברים מחרידים ומזעזעים עד עומק הנפש ולהעתיק הלשון שכתב אע"פ שאסורים הדברים לבוא בקהל ה'

וז"ל הקונטרס מכלכל חיים בחדס (בע' י"ט)

ואם דברים הנ"ל נאמרו בכלל בפרט י"ל כן בספר רב-הכמות גדול-הקומה ועב-הכרס כיד כל בו (אשר כשמו כן הוא) י"ד ספרים כלולים בו) שהעמידו את המחבר על חזקתו (הגם שאף עליו יצאו בשעתו עוררין קשין ונזקקו לו בועד ד' ארצות עד שנמנו עליו לזכותו ולנקותו מחשד כידוע ליודעי דברי הימים) ולא חלו ולא הרגישו שהמביא לבית הדפוס שם בפי המחבר דברים אשר לא עלתה על דעתו כלל כגון הפירוש לתהילים בשם "עשרה הילולים שנדפס שם כאילו עיקרו מר' דוד לידא ואינו אלא העתקה מפירוש שחיברו נוצרי מפורסם ונדפס בהענע שנת תע"ב ע"כ) הדברים הנזכרים ויורדים עד חדרי בטן)

ועתה חמה אנכי מאוד ולא אוכל למצוא

מרגוע לנפשי לזכח דברי שוא ורמיה האלו ודברי חירופי וגידופי אשר העיץ להוציא מתחת ידו ולא שם לפיו מחסום האיקר העיז לכנות שם גנאי לספר הקדוש יד כל בו וגם מי ביקש זאת מידו לעורר שוב המחלוקת ודברי הריבנות וההרפתקאות דעו על רישיה והגאון הגדול המקובל האלוקי מופת דורו והדרו ה"ה כמוהר"ר דוד לידא זצוק"ל זי"ע ועכ"י

והלא כבר נמנו ורבו כל גאוני דגדולי דורו לזכותו ולנקותו בכל מכל כל חשד ושמץ פסול ומצטרפו כולם כאחד ובלב אחד להחרים ולגדות בחרם יהושוע בן נון את האנשים שרדפוהו על חנם ללא שום עול בכפו כידוע וכמפורסם לכל ונכתב ונחתם בטבעת מלכי ארץ (מאן מלכי רבנן) בספר באר עשק

ולא עלי לבד רובצת החובה למחות על זה
אלא על כל מי שכבוד התורה ולומדיה בוגעת ללבו
למחות על דברי עול וסרמה וחילול כבוד תורתו של
חד מקמאי גאון עוזינו מחמד עינינו זי"ע
עוד הוסיף חסא על פשע להוציא לעז על הספר
הקדוש יד כל בו בכללו והפירוש עשרה הילולים בפרט
כאילו חיברו נוצרי אחד ח"ו וכאילו לא ידעו ולא
חנינו ולא חלו ולא הרגישו הגאונים מצוקי ארץ
(שהטביעו חותמם על הספר הנ"ל) במעל הזה חלילה
שמו שמיס"הכזונה יעשה את אחותינו" }??
ורדן גרמא ליה להיות לו למכשול מה שהרבה לעיין
בספרי חיצונים של חוקרים ואפיקורסים ופרופסורים
אשר כל דבריהם שקץ הוא לנו ואין בדבריהם רק
עזות מצח כפירה ואפיקורסות שינוף וקיא צואה
ולשון הקונטרס קנאת ה' צנאות) וכל הנגוע מהם
אל יבוא להכריע בדברים העומדים ברומם של עולם
והנה מקור דבריו שממנו שאב את ידיעתו
המחרידה (אשר בנראה שלא העיז להביאו ובוזה נמצא
עליו לימוד זכות שעכ"פ מתבייש הוא להביא דבריהם
של החוקרים בהדיא) הוא מדבריו של הדוקטור אהרון
פריימאן בהקדמתו לספר באר עשק שהדפיס הנ"ל מחש
בשנת תרס"ד וז"ל (הסמאה); והפירוש עשרה הילולים
על תהילות דוד בן ישי לקוח מן הפירוש תהילים
הנוצרי הייבריר יאקאב פאן באסהויזען הנדפס
בהענע בשנת תע"ב ולנכון ידי המולי"ם במעל הזה
(צ"ל ברילל יאהר ביכר ע' 11 172) עכ"ל השקוצ
והמשוקץ ותמהני מאוד האין זה בעלם מעיניו
(ואפשר העלימו במכוון) מה שכתב על דברים אלו
נינו ונכדו של הגאון רבי דוד לידא זצ"ל הנ"ה
ר' אברהם אבא אייזנער בספרו תולדות הגאון ר'
דוד לידא שנדפס בברסלוי בשנת תרח"ץ
וז"ל (בעמוד 36 הערה 6) והח' ברילל בספרו
השנתי חלק ב' צד 171 משנת תרל"ו כתב שפירוש עשרה
הילולים הוא לקוח מעין פירוש החכם הנוצרי יאקאב
באסהויזען וזה איננו אמת כי לא ידע שהפירוש של
הח' הנוצרי הנ"ל הדפיס החכם בעצמו בבית הדפוס
אשר הכין לו בהענע בשנת תע"ב (1712) ור' דוד
לידא ז"ל שבק לן חיים בשנת תנ"ז (1696) גם כל
המעין היטב בפירוש עשרה הילולים תיכף ימצא
מקורם כי נרשם אצל כל פטוק מבסך מי יצא הפירוש

כי הם לקוחים מעשרה סדריים כאשר הבאתי לעיל ויש
מהם ג"כ מר' דוד לידא בעצמו על דרך דרוש ולא
כאשר הביא הח' הנ"ל שדוגמתם כעין הביאור של
הדמבמ"ן גם יוצאי חלציה של ר' דוד לידא לא
עשו כזאת כי הספד יד כל בו יצא לאור ע"י בנו
הג' מו"ה פתחי' ובן בנו של המחבר היניק וחכים
מו"ה דוד חתן של הגאון מו"ה ישראל חרוף ז"ל
וע"י חתנו של הנ"ל מו"ה משה ניראמרק מירלש בן
מו"ה משולם זלמן מירלש אבד"ק אה"ר וראה כמה
גברי רבה מטהרדים עליו הלא הנה גאוני ארץ אשכנז
וגם רבני וגאוני דד"א פולין ולישא גם הגאון
אבד"ק הענודא מקום מושבו של הח' הנודר הנ"ל
הסכים על פירוש הנ"ל ובלתי ספק עיונו בפירושו
הנ"ל קידם שחתמו עצמם על ההסכמה והח' דר' ברילל
לא בכבוד א"ז הג' מו"ה דוד לידא ז"ל חגס רק
בכבוד גאוני ארץ אשכנז וירלש ולישא אשר הסכים
על סדר יד כל בו ומה שכתב הח' הנ"ל בסופו כי זה
העצה ליתן פירוש נכונה למתפללים בריאת בביהב"נ
ולפי דברנו למעלה היא העצה גדולה מהח' הנ"ל
כי לפי הערתי דבריד בשילון ומבוסליו לא שרירין
ולא סיומין ומאוד אתפלא על הח' החוקר דר' א'
פדיומאן בהערותיו לסדר באר עשק שהחליט וחסכים
להח' דר' ברילל שפירוש עשרה היולולים על תהילים
הם לקוחים מפירוש הנודר באסתריוזעו וכל יודע
סדר אשר יקרא בפירוש הנ"ל יוכל להבחין מבטן מי
יצא הפירושים האלו ככ"ל (הערתו את זאת)
וצמצא כי גם זה הקונטרס חגס לא רק
בכבוד הגאון הגדול כמורר"ר דוד לידא זצוק"ל
אלא גם בכבוד יוצאי חלציה שהביאו לבית הדפוס
את הספר הקלוש יד כל בו וגם בכבודם של כל הרבנים
והגאונים שנתנו הסכמתם על הספר הנ"ל
וה' הטוב יכפר בעדו
ועוד כתב בקונטרס הנ"ל (ע' י"ח) וז"ל
האחד הוא המדמדל ר' וואלף היידנהיים (שהקפיד לבער
כל דבר שנודף הימנו ויה הקבלה וכן רגלים לדבר
שהוא זה שחיבר את הקונטרס מעשה תעמועים נגד
רשכבה"ג רבי נתן אדלר זצ"ל וסיועתו)
ועתה מי לא יבכה ויתאונן על חילול
כבוד תורתו של הרבני המופלג והמושלם כמו"ה
וואלף היידנהיים זצ"ל אשר השיג אויב נפשו בין

קונטרס
מצרי קונטרסו וכי משום שעמד לו הרו"ה לחסום
את דרכו והיה לו לססן בדרכו העקלתון הותרה
דמו לשפכה בחוצות

והשתא ביחזי אנן מאי דקא מסהדי עליה
רבוותא עיין בספר מליצי אש(כרך ג' י"ז אדר סי'
רכ"ג שכתב וז"ל: מור"ר וואלף היידענהיים
מרעדלהיים בולד בפרקפורט תקי"ז לפ"ק ולמד
בישיבת הג"ר יוסף שטיינהרדט בפירדא והגאון
ר' צבי הירש יאנאב ונעשה גדול בתורה ומדקדק
ומבאר נפלא בבית דפוס הדפיס מחזורים בתכלית
ההידור ומוגה עם ביאוריו גם חיבר ספר "הבנת
המקרא" עה"ת מקרא מפורש שום שכל על המסורת
ילקוט בנימין פשטים על התורה ועוד שאר ספרים
אשר גם מרן החתם סופר שימש בהם ומשבחם וכו'
ועיין עוד בספר אגרות סופרים(מכתב ב')

אשר שיגר מרנא ורבנא מאור הגולה ה"ה מוהר"ר
עקיבא איגר זצוק"ל זי"ע בענין הדפסת מחזורים
בפירוש רעדלהיים שהתחילו להדפיס שנית בלתי רשיון
המחבר(רו"ה)ושיגר הגאון רע"א זצ"ל ב' מכתבים
בענין זה האחד להגאון אב"ד פ"פ דמיין והשנית
להרו"ה בעצמו ונשתיהם מדובר בו גדולות והפטר
ע"י הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל בתואר הרבני
המופלג והמושלם מו"ה וואלף היידענהיים

ועיין עוד בתשובות חתם סופר זצ"ל (חו"מ
ס"ס ע"ט) על ענין הנ"ל וז"ל וכגון החכם
השלם מו"ה וואלף היידענהיים שיחי' שנודע לי
מהגאון בעל מחנה לוי ז"ל כילה כמה זמנים בהגהת
הפירוש ולתרגמן בלשון אשכנז ואלמלא הוא הפירוש
כבר נשתקעו ולא נאמרו בדורות הללו כידוע והוא
שרח וקבץ כמה ספרים למאות הנצרכים לזה העסק
והוציא ממון רב והשכין ספריו ועדיין נשאר חייב
כל זה כתב לי הגאון הנ"ל ז"ל וגאונים ורבותינו
חסידי אשכנז זצ"ל קבעו שכרו למינקס ליה שוקא
על כ"ה שנין שלא ישיג אחר גבולו וכו' ע"כ יפה
עשו הגאונים לגדור בעד המדפיסים ולא יצאו ולא
יהי' שלוחי מצוה נזקין מחדשים לבמרים לרומם
בית אלוקינו ולהעמיד חרבותיו ויפוצו חוצה מעינותיו
עכ"ל

ועיין עוד בשו"ת פרשת מרדכי למוהר"ר
מרדכי בנעם זצוק"ל(בחו"מ סי' ז וס"ח) שדן את

הוא בנדרון הנ"ל וז"ל שם (בתחילת סי' ז')

אחרי ד"ש כ"ת ממני ביקש לחוות דעי ע"ד המחזורים
חדשים שהוציאן לאור עולם החכם השלם מו"ה וואלף
רעדלהיים נ"י ויש אתו הסכמות מגאוני ארץ וגדולי
הדור שלא ישיגו אחדים גבולו וכו' ובסי' ח' כתב
וז"ל ואני נסיתי הדבר כי אז כאשר הדפיס האדון
המדפוס שמיד המחזורים של רעדלהיים וירסתי
החרמות של הגאונים לעכב ע"י הקונים התגרים
העמדני המדפיס הנ"ל בדיון ערכאות לינא השלישים
אשר במדינתו בעיר ברין והייתי נביצת לרוב מבוקר
ועד ערב ודיבר עלי קשות וכו' ועתה בן אדם פוק
חזי הארך התייחסו גדולי הדורות וגאוני עולם
בכבוד ובהדר לכבוד המדקדק הגדול התורני המופלג
כמו"ה וואלף היודנהיים זצ"ל עד שבא הקונטרס
מכלכל חיים בחדר ומילקל את השורה ללא חק וללא
משפט ודרס ברגליו הגאות על כבוד התורה ולומדיה
פ"ג והיצילו העדה

ומעתה הגע בעצמך! מי הסמיכו להיות

מדייני הסנהדרין לדון בדיני נפשות של בעל
הויעתר יצחק אשר כבר נמנה הוא זה מזמן בין שוכני
עיר ובתחילה בקונטרס ברכת החיים הוציא את "סמ
דינו מדברי החוקר והאפיקורס חבירו של ח. ב.
ביאליק ימ"ש אשר כתב דבריו בספר תולדות ספרות
ישראל (הידוע לשמצה) ולא הביא שום מקור מספרי
גדולי ישראל (וזה משום שלא ידע אז שום מקור
אחד) ומ"מ הסתמך על הדברים הבטלים והמבוטלים
של חוקרים ואפיקורסים אשר ידוע לנו לרוב דבריהם
החצופים ולשונותיהם השנונים

ועתה הוא בא עלי בטענה למה הצדקתי

את הרשע ותשובתו בצידו נאמר וכי אני הוא שהצדקתי
והלא מרן ומאורן של ישראל הגאון הגדול בעמ"ח
ספרי הפמ"ג הוא זה שהצדיקו וגם גאוני דורו סמכו
את ידם עליו והעידו על כשרותו ומה אנו ומה כוחינו
לבוא ולהרהר אחריהם

ויהי כאשר ארכו לו הימים בחיפושים וחיסוטי

שכבי הצליח למצוא לו ב' עדים הראשון הוא
הקונטרס קנאת ה' צנאות אשר החליט בבירור שמחברו
הוא גאון עוזיבו מחמד עינינו כקש"ת מורינר
ורבינו הר"ר נתן מברסלב זצוק"ל זי"ע על אף

על א"י שידוע אצל זקני אנ"ש חסידי ברסלב שליט"א
בנידור שלא היה דברים מעולם ושללא היה זה
מוהרב"ת זצ"ל שחיבר הקונטרס הנ"ל וכך העיד
האחד והמיוחד שבין חסידי ברסלב (החפץ בעילום
שמו ורצונו של אדם זה הוא כבודו) שזוכר הוא
בנידור אשר שבק"ק אומן יצ"ו היה הדבר מפורסם
אצל אנ"ש שלא היה זה מוהרב"ת זצ"ל שחיבר
הקונטרס הנ"ל וגם כאשר הלכו להדפיס כאן בעיה"ק
ת"ו הקונטרס על שם מוהרב"ת זצ"ל מיחה בידי
המו"ל שיחי' בחוקף שלא יקראו שם מוהרב"ת ז"ל
על קונטרס לא לו

וראה עוד בספר נוה צדיקים להרה"ח נ.צ.,
קניג שליט"א (עמודים קע"ד — ק"פ שבירר דבלתי שום
ספק לא היה זה מוהרב"ת ז"ל שחיבר הקונטרס הנ"ל
ואין לייחסו איליו בשום פנים ואופן וכיון דלא
ברירא לן מי הוא זה ואיזה הוא המחבר האמתי
אי דייק וגמיר או לאפשיטא שאין לסמוך עליה לדינא
ואפילו אם היינו יודעים בבירור שמו
של המחבר ודגברא רבה הוא עדיין אין אנו יכולים
ולגמור הדין משפט מודת דהא המחבר שמע רק שמועה
רחוקה את שמו של הוייעתר יצחק ואחתו לא הכיר פנים
אל פנים כשם שהכירוהו הגאונים והגדולים אדירי
הבשן שהטביעו את חותמם עליו ועל ספריו והרי שלא
מצאנו בשם שום אחד מן המסכימים על ספריו עירעור
כל שהוא עליו ועל ספריו וה"ה נמי לגבי מה שהביא
מהקונטרס מגן וצינה להרב הגאון המקובל כמוהר"ר
יצחק אייזיק חנר שגם הוא לא הכיר את בעל הוייעתר
יצחק פנים אל פנים וכל עוד שלא נחקרה עדותו
בבית דין כדיו וכדת אין לסמוך עליו ולהכריע
דינו של הוייעתר יצחק לכף חובה דהא אפשר שהפיצו
שונאד ורודריו שמועות שוא עליו

ועוד יש לנו לדון בדבר עדותו של הגאון

הגדול הנ"ל שהוא לא פירש את שמו של אותו רשע ואפיקורס מסטאנוב דאפשר לא ידע שמו דמבלן שידע ואילו ידע שמו לא היה כותב עליו כך (ויחכן להירת שמועות סותרות דהיינו שהיה איזה אפיקורס ידוע מסטאנוב ולא בעל הויעתר יצחק והגאון הנ"ל רק שמע שאיש אחד מסטאנוב הדפיס כתבי האר"י ז"ל ומיד יחסו לאותו אפיקורס הידוע (ורגלים לדבר שלא ראה העץ חיים שהדפיס הויעתר יצחק שהרי שם קורא הוא תגר בגד מה שהדפיסו ספרי האמת ואילו ידע שבהסכמת גדולי עולם וגאוני ארץ בעשה זאת למח יצא הקצף דומא על המדפיס)

ואף אם ביתי ליה לבעל הקונטרס הנ"ל

דבודאי העיד עליו ואילו בתכונין בקונטרס מגן וצינה הנ"ל מ"מ עדיין יש לבעל דין לסעון דלא יהא אלא כחרי ותרני (שני כיתי עדים המכחישים זה את זה והעמד האיש על חזקת כשרות) ופשיטא דאין הסנהדרין יכולים לחייב שום אדם על פי עדות השאת ועוד יש לנו לדון ולומר דבזמן שסמכו

גדולי עולם זי"ע את ידם עליו כשר היה ורק אחר כך יצא לתרבות רעה שהרי אין לומר בלי ראיות ברורות שהולין את כל הגאונים והצדיקים שולל והיוצא מדברנו הוא שאין מכל דבריו של הקונטרס מכלכל חיים בחדס שום הכרח והכרעה בנידון זה

ועוד מניין לנו הידיעה הברורה שלא נפל

הויעתר יצחק אף הוא לרדיפות והשמצות שוא שהעלילו עליו שונאים ורודפיו וכמו שכבר היתה כזאת בישראל כאשר עינינו דואות מקורות דברי ימי הגאון רבי דוד לידא זצוק"ל ועוד הרבה גאוני עולם וכמו שעירא כך גם להגאון הגדול כמוהר"ר יונתן אייבשיץ זצוק"ל שרדפו הגריעב"ץ עד חרמה וכתב עליו דברים מבהילים ויותר גרועים ממה שנמצא על הויעתר יצחק כידוע וכמפורסם לכול (ושמעתי מפי עדים באמנים כי עוד בימינו ישנם בנמצא קהל ועדה

שלימה בישראל אשר מקובל הוא בידם כי ספרי הגאון
רבי יונתן אייבשיץ זצ"ל היצם בבל יראה ובל יפצא
ודינם לשריפה ממש ר"ל)

וכמו שגם עתה כמעט שיצא הקצף על החכם השלם
כמו"ה וואלף היידנהיים ז"ל ע"י הקונטרס הנ"ל ואף
יתכן שבדורות הבאים ימצאו הקונטרס שלו וידונו
דין הדור"ה ג"כ לשריפה ח"ו

וגם הרבני המושלם כמו"ה וואלף היידנהיים
סמך את ידו על הויצת יצחק כאשר תחזנה עיני
המעין בסדורו שמרבה להביאו ולהסתמך עליו לרוב
וגדולי וגאוני זמנו שהעריכו מאוד את מחזוריו
והגהותיו לא מצינו שיצאו כנגדו משום שמרבה
להסתמך על הסדור ויעתר יצחק וגם ראש הלוחמים
הארי שבחבורה ה"ה רשכבה"ג הגאון פעמ"ח שו"ת
חתם סופר זצוק"ל זי"ע לא נתעורר עליו על כך
ואדרבה שיבח מאוד את יגיעתו הגדולה וגם הרבה
יגיעות יגע וסרח כדי למנוע בידי המדפיסים
שלא ישיגו גבולו חלילה אשר גבלו לו גאוני
וחסידי אשכנז זי"ע שלא להדפיס את סדורו עד כ"ה
שנין כמו שזכרנו לעיל ואם היה בזה חשש איסור
של השארית שם לאדם רשע בודאי היה נתעורר על זה
וגם הגאון הגדול כמוהר"ר יצחק מלצאן
זצ"ל(שהיה מבאי ביתם של גדולי דורו בדור דעה
שליפניו שדדפו והחרימו כל דבר שהיה בו ריח של
האפיקורסים כידוע) יסד בסדור הגר"א שלו כמה
נוסחאות שהם ומקורן על פי הסדור ויעתר יצחק
ועיין בקדיש דרבנן שם(בסדור הגר"א) בהגהות
באות ו' שכתב וז"ל ברמב"ם יש הרבה נוסחאות
בקדיש דרבנן והנוסחא שלפנינו אחז בה. ור"ה
על פי סדור ויעתר יצחק

ועוד שם באות ז' שכתב וז"ל בצדק שיש בעל
ויעתר יצחק כי מלת ולכון למותר הוא ואחרים אומרים
לן ולהון עכ"ל(ומעתה נקדמן לו להאפוסטרופוס הזה
חדנסה חדשה לעקור מעדת הפרושים מנהג זה שאומרים
בקדיש דרבנן לן ולהון)

ומה שיש לנו להסיק מכל האמור הוא דעכ"ה
אנן לא ידעינן ולא מידי ובדורינו אנו לאחר
שכבר עברו כמאתיים שנה מזמן הויצת יצחק לא נוכל
לקבוע בדברים אלו כלום ואין לנו להכנס בעובי
הקורה שצריך לחוש ולהזהר מאוד מאוד בכגון דא

כי הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו
ואל הארכילוג העוסק בחיטוטי שכבי לחסס עצמות
המתים ולהדריך את מנוחתם אני קורא חדל לך מדרך
זו כי לא באלה חלק יעקב ולכל אדם מישראל יש לו
חזקת כשרות ואין להוציאו מחזקתו אף אם מצאנו
דברים סותרים המעוררים ספיקות
כאן אני צריך להודיע כי לא באתי בזה ח"ו
להרהר אחרי הגאון הגדול המקובל אלוקי כוהר"ר
יצחק אייזיק חבר זצוק"ל ובעמ"ח הקונטרס שלא נודע
למי) קנאת ה' צבאות אלא לדון בדבר עדותו כחלמיד
הדן לפני רבותיו בקרקע וחלילה אין בדברי שום
כוונה של זילזול ופחיתות כבודם ואדרבה יתכן
שחם כתבו דבריהם אף בלא בירור כל צרכן כדי להרחיק
את האדם מן העבירה שלא יקרבו לגשת אל מחוץ למחנה
ישראל ואפשר שלצורך השעה כתבו הדברים אף שלא
חובר כל הצורך ויש לנו להכיר טוב להם ולגדולי
עולם אשר עמדו בפרץ לגדור גדר ואילמלא הם לא
נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט
ועכ"פ לא עלינו לגמור דינו של אדם
המוטל בספק אלא יהא מונח עד שיבוא אליהו ועד
אז חובה עלינו לדון על פי חוקי תורתנו הקדושה
ולהעמיד כל אדם על חזקתו ובפרט כשאין החקירה
והדרישה נוגע כלל לעצמותיו וגופו של הויעתר
יצחק כאשר יתבאר לפנינו בפה"י
ראשית כל הלא כבר נתבאר לפנינו כשמלה
דמנהגינו המקובל מדור דור לאו מיסודו ומבטנו של
הויעתר יצחק הוא דאתי והרי נמצא הקמ"ץ עוד טרם
יצא לאויר העולם בספר הקדוש יד כל בו כידוע
(ורגלים לדבר שאף בספר הנ"ל לא נולד הקמ"ץ אלא
היה זה מנהג עתיק ומה שלא מצאנו עוד סדורים
אינו ראיה כלל כי מי יודע כמה סדורים נאבדו
ונשרפו ונשחתו עד שאבד זכרם מן העולם כידוע
אשר שונאי ישראל ימ"ש איבדו והשחיתו והתעיבו
מכל הבא לידם וכמה קהילות שלימות נשרפו ונאבדו
חם ובתייהם ובתי כנסיותיהם וספרי הקודש אשר בהם
לא לפים ולרבבות וא"ב אין מביאין ראיה מהשרידיים
המוצלים מאש וגם בהרבה סדורים עתיקים לא נקדו
תיבות אילו כלל) וכאן יש להעיר דמה שכתבתי
במשיב הרוח דכל אותם מאות הסדורים שהביא כחדא
או כתרתי חשיבא ולעג המלעיג בקונטרס הנ"ל(ע' י"ח)

על סברתי הנה סברא זו מצאתיה בשו"ת שבות יעקב
(ח"ב סימן צ') שכתב אותו סברא לגבי חומשים
עיי' שם ודו"ק

ומה שכתב עוד שם וז"ל הגע בפפ"ש
סדורים שונים ומשונים איש מרעהו אשר אין דמיון
בנוסח התפלה אשכנזים אטלקים וכו' אין דבריו
כדאין להשיב עליהן כאשר יראה המעיין במשיב הרוח
שיסדתי סברא זו על פי סברא שכתובה בקונטרס ברכת
החיים שכתב שלא להביא ראיה ממה שרוב סדורים
שבזמנינו מנוקדים בקמ"ץ משום שכולם העתיקו האחד
מחבירו הכל ע"פ סדורו של הוי"ע יצחק ועתה קורא
אני עליו האי כרוזא דכריז עלי ודו"ק

ונחזור לעניינינו מאחר שנתבאר דמנהגינו

הוא מנהג עתיק וכבר היה מנהג זה מקדמת דנא
במצא שנתחלפה הסענה ומעחה עלינו לדון בדינא
דהתפשטות כיון שלדעתו נתפשטה המנהג בישראל ע"י
בעל הוי"ע יצחק (ונתקבלה באלפים ורבבות קהלות
קדושות אשר גם זה לא ברירא לן כולי האי) אם מותר
למיימה (לאחר שהוא איל בעל הקונטרס הנ"ל לגלות
מציבותיו ומסמכותיו של הוי"ע יצחק וטובה
היה עושה לו ולעמו אילו היה יושב בביתו ושותק
שאילו היה שותק לא היה שום אדם יודע ולא מידי
ולא היה שייך כלל לדון בענין השארת שם ושארית
לאדם רשע (וגם זה לא נתברר לן כל צרכו אם אמנם
רשע היה) אך אחרי הודיעו אותנו דברים שכבר כיסו
עתיק יומין נמצא לשיטתו עובר בעצמן על האיסור
הזאת דהרי הוא הגבר אשר הביא מן ההעלם אל הגלוי
שמו של הוי"ע יצחק ולשיטתו רובצת עליו האחריות)
וכבר הובא דעתו המפורשת של הגאון האדיר פוסק
הדור כהר"ר יוסף שלום אלישיב שליט"א (ועדיין
הוא עומד בדעתו גם עתה ללא שום שינוי)
והמשיג הלזה הכריע בדעתו (דעת בעלי בתים) דלא
כדברי הרב שליט"א ואיני רואה שום צורך לדון
בדבריו כלל ועיקר

אך תמהני מאד לדעתו האין לומדים ולמדו
בישראל את כתבי האר"י ז"ל (עץ חיים ופע"ח) מאחר
שכבר נתבאר לנו שהראשון שהביא לדפוס את כתבי
האר"י ז"ל היה זה בעל הוי"ע יצחק ונמצא
שהתפשטות חכמת האמת היתה על ידו א"כ מדוע אינו
יוצא להתריע גם נגד לימוד המבליה?

ובאמת אף אם היינו יודעים בבירור וללא שום ספק דרשע גמור ואפיקורס היה וגם אם ניתי ליה שהוא היה זה אשר המציא לומר תיבת הגשם בקמץ עדיין אית לן למימר דכיון שלא היתה לו כוונה רעה להעברה על הדת תורתו תורת אמת היא ואין לנו לדוננו לפי מעשיו אלא יש לנו לעיין בדבריו אם צדקו או לא ואם נמצאו דבריו נכונים וצודקים יש לנו לקבלם דברי תורה אינם מקבלים טומאה

וכן איתא בספר צדקת הצדיק להרב הגאון הקדוש כ"ק אדמו"ר שר התורה רבינו צדוק הכהן מלובלין זצוק"ל זי"ע (בסימן קמ"ח) וז"ל וכמו שאנו רואים בבלעם שאמר פרשה שלמה בתורה שבכתב וליודעים חן כי גם כל הדיבורים מפרעה ואבימלך ועשו שנזכר בתורה הרי הם דברי תורה ממש והיה זה אצלם וע"י דיבורם נתגלה לנו וכ"א בפרק חלק (דף ק"ו;) על דואג דמתחלה ביקש דוד עליו שלא יבוא לעלמא דאתי ואח"כ שלא לימרו שמעתתא בי מדרשא משמיה הרי דאפשר שישמרו ששעתתא משמיה אע"פ דאין לו חלק לעולם הבא וכן באחר מתחלה בחיי רבי מאיר אמרו שהיה משפטו דלא לייתי לעלמא דאתי ואפ"ה אמר רבי מאיר שמועות ממנו וכמו שכתבו הקדמונים דבכ"מ אחרים היינו מה שלמד מאחר וכן אח"כ עדיין היה בגיהנם עד דמן ר' יוחנן כדאיתא בחגיגה (ט"ו;) ואפ"ה רבי שסידר המשניות קבע שמועה בשמו באבות לרי שמועותיו הם תורת אמת וד"ת ממש עכ"ל הסהור

וכ"ש וק"ו היכא דבשעת התגלות תורתו כשר היה כאשר כבר הודה בקונטרס הנ"ל (בע"כ"א) דבשעת מעשה כשר היה והמה דנוהו באשר הוא שם ועיין בשו"ת אגרות משה להגאון הגדול פוסק הדור והדרו כוהר"ר משה פיינשטיין שליט"א (חלק אה"ע סי' צ"ד) בענין ניגונים שעשה אדם כשר שאחר זמן נתקלקל וסני שומעניה אם יש לנגנם על חתונות שהשיב וז"ל איני רואה בזה שום איסור מכיון שהם ממה שעשה בכשרותו וראיה שהרי מצינו בתקנת יוחנן כהן גדול שנקראו על שמו במתניתין סוף מע"ש ובפרק עגלה ערופה בסוטה ויש שסוברים שהוא זה ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי עיין במלאכת שלמה במע"ש שם ואף ששם לא היה אפשר לבטל התקנות הגדולות שתיקן ונתקבלו בישראל

אחרון

קונטרס

ובעשו הלכות קבועות מ"מ לא הוה ליה לקרוא אותם
 על שמו אלמא דכיון שתיקן אותם בכשרותו יש לקרוא
 אותם על שמו אף שעתה הוא רשע ומין כיון שנקרא
 על השעה שהיה כשר עכ"ל

ולסכום הענין נמצאנו למדים דיש ויש לנו על מי
 ועל מה לסמוך להמשיך במנהגנו ומנהג אבותינו
 לומר תיבת הגשם בקמ"ץ דייקא ואל יבוא זר בגבולינו
 לדחותינו בקש מנחלת אבותינו וכל המשנה ידו על
 התחבונה

שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול יהי שלום
 בחלינו שלום באדמנותינו למען אחי ורעי אדברה
 כא שלום בך ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו
 בשלום

השמטות מקונטרס אחרון

מ"ש בקונטרס הנ"ל (עמ' ו') וז"ל ומי יודע
 עתה אם לא צריכים עדיין לסבול בגלל אלה
 הקמץ"נים, אשר עוד ממשיכים ויוצאים בריש גלי
 נגד הרחמייה שב"סגול" וכו' גם בזה טעה כי
 ידוע לכל יודע ומבין הנא בסוד ה' אשר הקמ"ץ
 הוא בחי' כתר וספירת הכתר מורה על רחמים
 גמורים ופשוטים והסגול"ל הוא בחי' חסד
 מ"ש שם (עמ' ט"ז) וז"ל הכיצד יעז איש
 אשר אין מעצור לרוחו וכל רוח דעת אין בקרבו
 לדבר סרה בראשונים כמלאכים וכו' ע"כ. הנה
 כל המעיין בקונטרסי משיב הרוח יראה בעליל
 דפלניא שקרנא הוא ולמחר תבענא ליה בדינא.

הערות ותיקונים לקונטרס משיב הרוח

מ"ש שם בפתיחה והתנצלות אודות הגאון הצדיק
 כוהר"ר יצחק מלצאן זצ"ל כאילו היה מבאי ביתו
 של הגאון האדיר רשכבה"ג מהרי"ל דיסקין זצוק"ל
 וכאילו התפלל הגאון הצ"ל בסדור הגר"א של הגר"י
 מלצאן ז"ל העירוני על זה רבים וגם שלמים שלא
 יתכן כזאת מאחר שבזמן שעלה הגר"י מלצאן ז"ל
 לארצו המדושה היה זה כבר לאחר הסתלקותו של
 המהרי"ל זצ"ל אמנם ידוע לי מפי יודעי דבר כי
 המהרי"ל זצ"ל היה נוהג להתפלל מתוך סדור הגר"א
 וא"כ ע"כ צריך לומר דנתחלפו גובראין ולא היה
 המעשה עם הגרי"מ ז"ל אלא כנראה שכך מסופר אודות
 הרב הגאון המקובל האלקי רבי נפתלי הירץ הלוי
 זצוק"ל ונתחלף לו למי שקבלתי המעשה הצ"ל
 וכנראה הסיח דעתו בין גברא לגברא ודו"ק
 נזדמנה לידי סדור דרך החיים שחיבר הגאון
 רבי יעקב מליסא זצוק"ל עם ההגהות של מרן הגאון
 רבי עקיבא איגר וראיתי גם שם מנוקד הגימ"ל דהגשם
 בקמ"ץ

שוב נזדמנה לידי סדורו של הגאון רבי
 יעקב מעקלענבורג (בעל הכתב והקבלה) זצ"ל סדור
 עיון תפלה וגם שם איתא הגשם בקמ"ץ תחל הגימ"ל

וכיון שמצאנו בסדורם של גדולי עולם חיבת
 הגשם מנוקד בקמ"ץ א"כ מכלן דלא מהם נתפשטה
 הקמ"ץ ומהיכי תיתי שהיה זה דוקא ע"י בעל הויעתר
 יצחק דהא אין הסברא נותנת לומר שע"י אדם מנוקד
 דוקא נתפשטה הקמ"ץ (כל זה כתבתי בדרך אף אם איתא
 דאמנם מנוקד היה ואמנם גם לא היה מנהג זה מקדמת
 דנא ובאמת עדיין לא ברורא לך כולי האי הדברים
 כאשר כתבנו בקונטרס הנזכר)

כן גם נתקבלו אצלי ידיעות ברורות שגם
 מרן החזון איש זצוק"ל היה אומר הגשם בקמ"ץ
 ומי יבוא להרהר אחרי האריות האלו ולא יכונה
 בגחלתן

אחרון

קונטרס

ראיתי לנכון לפרסם בזה אגרת מחאתו של
הרה"ח מוה"ר ישראל נחמן אנשין שליט"א נין ונכד
לאותו גאון וצדיק ה"ה כוהר"ר דוד לידא זצוק"ל
שבראותו דברי החרושים והגדופים הכתובים והחתומים
בקונטרס מכלכל חיים בחדר התפלץ לבו בקרבו בראותו
כבלע את הקודש ועמד על דעתו עבור כבוד הגאון
זקיננו זצוק"ל לפרסם את מחאתו הנמרצת וז"ל;

ב"ה

יום ד' ה' אדר ב' י' לסדר"וקמץ משם

מלא קמצו"ת תשמ"א פיעה"ק ירושלים תובב"א
אני הח"מ מוחה נמרצות נגד הקונטרס "מכלכל
חיים בחדר" בכלל ונגד מר ח. קרויס ומר י. מונדשיין
בפרט שהעזו להתחצף בלשונות גסים נגד הספר
הקדוש יד כל בו ונגד אא"ז הר"ר דוד לידא זצוק"ל
וגם נגד בניו ונכדיו הגאונים והצדיקים זצוק"ל
(בקונטרסם שחיברו בענין אמירת תיבת הגשם שהחלוטו
שצ"ל בשני סגולי"ן)

וכי משום שאתם קיבלתם מאבותיכם שצ"ל בסגור"ל
הותרה הרצועה לפסול את אא"ז זצ"ל וחיבוריו?
ובזה אתם חושבים לקיים מצווה של החזרת עטרה
ליושנה להתחצף נגד רבני זמנינו ונגד צדיקים
וקדושים שלפני כמה דורות הכל בגלל הסגור"ל
שקבלתם מאבותיכם וכי מי הפריע לכם לומר בסגור"ל
אין זאת כי אם שראשם של תרמודיים סגלגליות הם
ורק הסגור"ל מפריע לכם וזה כל הצדקות שלכם
אני לא אתורכח אתכם אם לומר בקמ"ץ או בסגור"ל
כי לדעתי שניהם דא"ח ואנחנו צריכים להתנהג
כל אחד כפי מה שקיבל מאבותיו וזהו הדרך האמיתית
של החזרת עטרה ליושנה כי לנו אין עסק בנסתרות
ולכן לדעתי אתם צריכים לפרסם ברבים שאתם
מבקשים מחילה מכבוד הרבנים שעודם בחיים שזלזלתם
בכבודם ומכבוד הרבנים שכבר הלכו לעולמם ובפרט
מאא"ז הרה"ג רבי דוד לידא זצוק"ל וחיבורו ובניו
ונכדיו שזלזלתם בכבודם ולפי ההלכה אתם צריכים
לקבל נזיפה ובזה תקיימו המצווה של החזרת העטרה
ליושנה של יראת הכבוד ויראת העונש וד"ל בזה כעת
הכו"ח בלב נשבר לרסיסים

ישראל נחמן אנשין

נין ונכד להגאון הגדול מוהר"ר דוד לידא

זצוק"ל